

Pròleg

Ha plogut molt —i segurament no al gust de tothom— des que, al darrer tombant de segle, Arenys de Mar, Mequinensa i Fraga van acollir unes “primeres jornades de psicologia” que, sota el paraigua del III Congrés de Cultura Catalana, va coordinar el psicòleg Quim Gibert. El tema central, “La catalanitat, una identitat maleïda”, pretenia donar explicació del fenomen d’associar —en la parla popular, en mitjans de comunicació— allò català amb conceptes negatius abordant-lo des de l’àmbit de la psicologia social, amb l’objectiu d’analitzar certs tòpics al voltant de la catalanitat per desmuntar-los.

Unes “segones jornades de psicologia”, encara dins el III Congrés de Cultura Catalana —espaiades, temporalment, entre 2000 i 2001 i, geogràficament, entre Gandia, Girona, novament Arenys de Mar i Fraga, i Carlet— van “superar”, per dir-ho així, l’enfocament inicial per aprofundir en els factors que configuren l’autoestima col·lectiva.

Altres “jornades psicològiques” en la mateixa línia es van succeir en els anys següents en diferents emplaçaments del País Valencià i amb diferents persones implicades en la seua coordinació, entre les quals l’activista i filòleg Àngel Velasco, que ara per ara forma tàndem amb Quim Gibert a l’hora de donar difusió als continguts de les jornades en forma de publicacions com la que teniu a les vostres mans.

Si l’Institut d’Estudis del Baix Cinca va aixoplugar la celebració de les “primitives” jornades quan van tenir lloc en els termes de la nostra comarca, en les darreres edicions podem parlar com d’una “relació estable”, ja que la nostra entitat ha acollit, sense interrupció, les noves jornades dins del format de l’anomenat CingaFòrum, que tradicionalment

aplegava sessions de formació i debat al voltant d'un tema d'abast comarcal. Així, en 2008 i 2009 les "jornades psicològiques" es van dedicar a aprofundir en el tema de la "transgressió cívica" o desobediència civil, i en 2010 i 2011 a explorar la vinculació entre la llengua i l'emoció.

Per a l'ideòleg de les jornades, el treball en aquesta línia pretén el "rearmament psicològic" dels catalans alhora que reivindicar els punts cardinals de la catalanitat, mentre que la nostra entitat hi veu, amb el valor afegit de l'oportunitat de donar a conèixer la comarca als assistents, el treball d'elaboració d'uns criteris de reflexió sobre la situació de discriminació que pateix la llengua en el nostre territori i unes pautes d'actuació com a individus i com a col·lectiu en una situació que per la seua alegalitat encara podríem qualificar com de "guerra de guerrilles". No en va, el subtítol d'aquestes jornades de psicologia ha estat darrerament el de "jornades per la dignificació lingüística" i l'IEBC ha tingut interès a recollir la redacció —a camins meres transcripcions— de les conferències que s'han pogut escoltar a Fraga o Mequinensa dins l'anuari Cinga de l'entitat (Cinga 4, de 2000, i Cinga 13, de 2009). En aquest sentit, els membres de la junta de l'IEBC no sabem si a casa nostra ha estat prou ben valorat l'esforç que des de l'entitat i per part del coordinador de les jornades en particular s'ha estat fent aquests darrers anys per fer venir fins a la frontera de la llengua personalitats de primera línia en disciplines com la psicologia, la sociolingüística, la filosofia, la literatura o els mitjans de comunicació.

Com a resultat de les intervencions de diversos intel·lectuals a propòsit del binomi "llengua i emoció" que vam poder escoltar a Fraga en les "jornades psicològiques" de 2010 i 2011, en el present volum trobareu aplegades set perspectives —històrica, poètica, semiòtica, psicològica, sociolingüística, literària i filosòfica— que analitzen l'estret lligam entre la llengua i l'emoció, els factors que afavoreixen la vinculació dels parlants amb una llengua i la cultura de la qual és expressió, i vivències sobre el goig de treballar amb la llengua i per la llengua.

Com en una metàfora, la pluja que persistentment va caure sobre Fraga la jornada de març de 2011 va fer que saltessen els ploms de la precària instal·lació elèctrica del Palau Montcada, que ja tradicionalment acull les jornades. Com si res no passés, organització, ponents i assistents vam continuar escoltant un Jordi Bilbeny que, assistit pel seu introductor i amic, Joaquín París, que li feia llum amb espelmes, maldava per pronunciar un discurs que, no per poc sabut, portava en paper, fins que el sol·lícit personal de l'antic casalot ens va acomodar en una sala ben il·luminada i vam poder continuar la sessió amb normal modernitat.

En uns temps en què la previsió meteorològica anuncia tronades com l'obligatorietat de fer del castellà llengua vehicular en l'escola catalana, tempestes com la suspensió de la Llei de l'aranès o pedregades com la derogació de la Llei de llengües a l'Aragó, i que en el microclima riberenc broten males herbes, com mestres pebrotudes que exigeixen que se'ls parle en castellà, professors de catxirulo apret que "condescendeixen" a permetre que els alumnes parlen català entre ells, o xiquetes que no s'alcen un pam d'en terra i ja diuen a les seues amiguetes que no les entenen si els parlen en català, ens cal més que mai rearmar-nos psicològicament per aconseguir res més que allò a què tenim dret.

Carme MESSEGUER,
membre de la junta de l'IEBC-IEA
Fraga, Ribera Baixa del Cinca, setembre de 2011

Capítol 1: MIRADA PSICOLÒGICA

De què parlem quan parlem de llengua i emoció?

Quim Gibert i Font

Quim GIBERT I FONT (Arenys de Mar, 1962). Ensenyant d'hospital de dia infantojuvenil de salut mental. Coautor de diferents llibres, el darrer dels quals és Removent consciències. Transgressió cívica i fet nacional. Col·laborador habitual en premsa.

1 Automotivació, entusiasme, empatia — 2 La importància d'un bon relat — 3 Els gossos grocs — 4 Espentejant la nació — 5 Interrogar-nos — 6 El pont que ens mena cap a l'autoestima — 7 Fer-nos millors els uns als altres — 8 Conclusió: allò que ens salva és salvar — 9 Bibliografia

1. AUTOMOTIVACIÓ, ENTUSIASME, EMPATIA

«Pres d'aquest país sóc»

Jordi Pere CERDA

És públic i notori que el concepte de llengua va més enllà de l'estricta comunicació verbal. Rere aquest terme hi ha una manera de veure i interpretar les coses, els espais comuns, els estils de vida, la creativitat, la forma d'estimar... Tant cert és que un hematoma és anomenat popularment blau pels catalans i morado pels castellans (a Croàcia ho associen al color de la pruna). Per descomptat, blau i morat no són el mateix color (tampoc el de la pruna). La peça de roba que inclou pantalons i cos, que acostumen a fer servir mecànics i llauners, en català és una granota i en castellà un mono. Ambdues cultures associen aquest vestit amb un animal però d'una granota a un mico hi ha diferències considerables. Del vi que no és ni blanc ni rosat, en diem negre i, en canvi, els castellans en diuen tinto, és a dir tenyit. En paral·lel, els anglesos i els francesos hi veuen el color

vermell: l'anomenen red i rouge respectivament. La llengua autòctona també ofereix informació de l'entorn. Murallot, Cegonyer, Revolt, Alters, Montllober... no són només noms de lloc de Fraga i voltants sinó que també parlen de les característiques de l'indret. I el mateix passa amb el nom de viles de la Franja de Ponent com La Freixneda, El Campell, Vall-de-roures, Torrent de Cinca, La Codonyera... i d'altres punts dels Països Catalans: Aiguafreda, El Verger, Sitges, S'Arenal, Tamariu, El Saler, Esparreguera, Canals, L'Arboç, El Barcarès, La Foixarda, Dosrius, Les Valls de Morvedre, Vilademuls, L'Alguer, El Masnou...

Quan la llengua és sinònim d'afecte esdevé un niu d'emocions d'allò més íntimes. Per l'escriptor Joan-Daniel Bezsonoff (Perpinyà, 1963), el català ha estat la llengua de la gent que l'estimava: "la llengua catalana m'acollia, protectora i calda, com l'aigua de la banyera verda on em rentava la padrina. El català tenia la flaire de la colònia amb què la padrina me friccionava el cap, el gust del xarop de menta glacial de les tardes d'estiu" (2010: 113). Tot i que Bezsonoff fou educat en francès, arran d'aquest fil familiar tan entenedridor hi ha un moment que reneix: fou l'estiu de 1985 a la Universitat Catalana d'Estiu a Prada de Conflent. La llavor dels seus avis va brotar: "Em van donar les claus del cotxe, després amb el cotxe he anat on jo he volgut. Però sense les claus no pots arrencar. La llengua és clau" (El Periódico, 2-3-10).

En situacions de vulnerabilitat, siguin o no lingüístiques, les emocions ens empaiten si debò ens estimem les coses del país. Rebel·lar-nos, patir, reprimir-nos, reflexionar, mobilitzar-nos... és el combustible del motoret. I és que, com tots els humans, necessitem ser d'un lloc i, còmodament, poder-hi viure i, dignament, poder-hi morir.

2. LA IMPORTÀNCIA D'UN BON RELAT

«Jo ací explique a la meua manera uns fets, un temps, una estima, una idea, jo sóc l'artista, el cantant, el pallasso».

Ovidi MONTLLOR.

Bezsonoff va ser guardonat el 2010 amb la Lletra d'Or descrivint en Un país de butxaca el seu Nils natal i la

Catalunya del Nord de les darreres dècades. A propòsit del premi, el de Perpinyà va declarar: "Durant 25 anys he escrit novel·les i a la gent tant li feia. Ara que explico la meua vida, tothom encantat". (Avui, 4-3-10) L'estil penetrant de l'esmentat llibre ha tocat la fibra a molts lectors: hi ha una identificació amb les paraules de l'autor. Comunicar les coses que ens preocupen no només pot ser seductor sinó convenient.

Per això, és una bona notícia l'aparició darrerament d'un estol de títols d'assaig i de novel·la sobre una Catalunya independent (Dafne després de l'alba; Crònica de la independència; A reveure, Espanya!; Tot és possible; Albada a Lisboa; Informe Diagonal...). Al capdavall, es tracta d'un combat contra l'amargor, el prejudici, la pusil·lanimitat, el conformisme... arran d'una possible extinció de l'univers català. No explicar aquest malestar és contraproductiu per la nostra salut. No diu el nostre refranyer que cal parlar clar i català? Els escriptors citats no transmeten altra cosa que ganes de viure. Les seves reflexions exciten la imaginació, ens empenyen a ser agosarats, a saltar-nos els límits suposadament intocables.

Situem-nos ara al Montevideo postcolonial de 1834. Sota bandera brasilera, el mercader Joan Mirambell fondeja en el port d'aquesta ciutat procurant dissimular la seva procedència. I és que hi ha ordres contundents de detenir qualsevol vaixell considerat espanyol. El de Mirambell va carregat d'oli, vi, ametlles del camp de Tarragona, malgrat que les relacions comercials amb la península hagin quedat enterbolides a causa de la independència d'Uruguai. El comerciant tarragoní és reconegut de seguida, empresonat i condemnat a mort. Mirambell no es deixa afectar per les circumstàncies i treu arguments de davall de les pedres per demostrar que actua estrictament mogut per criteris professionals i que és un home honrat i pacífic. Ho justificarà amb una oratòria tan esmolada, que serà alliberat. I no només això, sinó que li concediran un document especial per a promoure futurs negocis amb el país. Pel psicòleg Carles M. Espinalt, divulgador d'aquest episodi, és un fet

brillant: "Un home, mentre defensa la pròpia vida, frec a frec d'ésser ajusticiat, sap fer-se perdonar i ven la mercaderia de la nau suspecta a la gent que suara l'escometia i els converteix, per si no fos prou, en clients convençuts i disposats a tornar-li a comprar." (1987: 304) Per canviar radicalment la percepció de les autoritats uruguaianes, el d'en Mirambell, sens dubte, fou un bon relat.

Un bon relat també va salvar la pell, en múltiples tesis, a Jack London (San Francisco, 1876 - Glen Ellen, 1919). London va conèixer de primera mà el que significava ser rodamón en els Estats Units de finals del segle XIX quan, amb 16 anys, va decidir deixar la llar familiar i les feines ocasionals en les quals havia treballat fins aleshores. El futur escriptor cercava llibertat per explorar nous horitzons i esprèmer la vida al màxim. Tant és així, que no li va fer res dur una vida errant en el decurs de la qual va pul-lular de polissó per la xarxa ferroviària nord-americana. El pols contra la fam, la incertesa, el fred, la basarda... el van forçar a fer mans i mànigues per poder anar amunt i avall amb l'estómac ple i un jaç calent. No és estrany que l'escriptor californià recalqui que l'èxit del captaire depèn de la seva habilitat per maquinari una història atractiva. Però que abans que res, en el primer instant, el pidolaire ha de "prendre la mesura" a la víctima: "endevinar la natura de la víctima i concebre una història que pugui commoure-la. El vagabund que triomfa ha de ser un artista. Ha de crear de forma espontània i instantània (...) el tema que llegeix en el rostre de la persona que obre la porta" (2009: 25). El de San Francisco es va adonar que l'entrenament de la seva etapa de pidolaire explica en part la seva qualitat posterior com a narrador: "em veia obligat a contar històries que sonessin vertaderes". Així doncs, l'aprenentatge com a mendicant va ser determinant en la seva carrera com a literat.

Afortunadament el jove London era un lluitador optimista que mai es va donar per vençut. No obstant això, confessa que va haver de ser resistent a la frustració: "em vaig espolsar de sobre el decaïment i vaig recuperar el nervi" (2009: 24). I és que ser rebutjat en molts dels domicilis en els quals s'aturava a demanar almoïna li produïa un enorme

abatiment. En conseqüència, tan important és el relat que contem als altres com el que ens diem a nosaltres mateixos: el discurs de la nostra veu interior. En aquest sentit, el filòsof Francesc Torralba assenyala que el principal combat de l'existència és el que cada ésser humà ha de lliurar dins de si mateix per superar el desànim: "ensenyar a viure és ensenyar a lluitar" (2011: 45).

3. ELS GOSSOS GROCS

«Quin sentit té néixer lliures i no viure lliures?»
Henry THOREAU

El Jack London adolescent no va acabar malament perquè va saber establir vincles empàtics amb el receptor. A propòsit d'aquest lligam amb l'altre, fins al punt que aquest altre es posa a la teva pell, l'antropòleg Albert Sánchez Piñol explica el cas d'Upamu, un jove fetiller, acusat injustament d'enverinar membres d'una tribu i de transformar-se en tigre i ratpenat. Sánchez Piñol diu que quan Upamu fou jutjat per les imputacions esmentades, no va negar cap acusació. Ans al contrari, va concretar tota mena de detalls sobre la seva suposada malícia. A partir de llavors l'actitud del tribunal va fer un tomb: la culpabilitat va passar a segon terme i el relat va quedar situat en primera línia perquè ningú s'explicava: "com és possible que un home tan bo hagi esdevingut un genocida?" (Avui, 17-12-09). A més, Upamu va afegir: "Saben vostès com n'és de dolorós, que el teu cos es transformi en au nocturna o felí monstuós?" Piñol apunta que durant tres dies i tres nits el poble va seguir amb gran interès les desventures del fetiller: "Finalment, Upamu, que hauria de ser lapidat, és absolt amb una pena lleu". Upamu va aconseguir convertir-se en un assassí bo, en un bruixot que havia passat una mala temporada. Upamu va saber connectar amb els que van seguir el seu cas, en viu i en directe, perquè va tenir dots de bon orador. Ferran Ramon-Cortés, expert en comunicació interpersonal, diu que el discurs ideal és aquell que no vol convèncer l'oient: "Si com a oradors mostrem el nostre entusiasme, contagiarem

Índex

Nota d'agraïments.....	5
Pròleg, Carme Messeguer.....	7
De què parlem quan parlem de llengua i emoció?, Quim Gibert.....	11
Llengua i creativitat, Josep Borrell i Figuera.....	27
Vulnerabilitat, llengua i literatura, i emoció, Matthew Tree	41
Treballar per la llengua: un esforç agradable, Eva Monrós.....	51
Llengua i emoció en l'imaginari col·lectiu, Rosa Calafat.....	65
Llengua, injustícia i veritat, Jordi Bilbeny.....	85
Com es transmet l'amor per la llengua?, Josep Maria Terricabras.....	97